

TA'LIM MUASSASALARI RAHBARLARINING TANQIDIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH MODELI

*Nigmatova Mo'tabarxon Xusanovna,
Qo'qon universiteti Ta'lim muassasalarining boshqaruvi yo'nalishi magistranti*

*Qo'chqarova Feruza Maxammadqosimovna,
p.f.b.f.d. (PhD), Andijon davlat universiteti pedagogika kafedrasida professori*

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim muassasalari rahbarlarining tanqidiy tafakkurini shakllantirish modeli, uning dolzarbligi, ijtimoiy-pedagogik zaruriyati hamda ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritib berilgan. Mualliflar ta'lim rahbarlarining tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish orqali ta'lim tizimining samaradorligini oshirish masalalarini tahlil qiladilar. Maqolada tanqidiy tafakkur shakllanish jarayonini boshqarish, rahbarlarning qaror qabul qilish qobiliyatlarini kuchaytirish va ularning innovatsion yondashuvlarini rivojlantirish usullari bayon etilgan. Shuningdek, ushbu modelning amaliyotga tatbiq etilishi, rahbarlar orasida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda samarali yondashuvlarni joriy etish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Maqola rahbarlarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirish orqali ta'lim jarayonining sifatini oshirish va boshqaruv samaradorligini ta'minlash masalalariga e'tibor qaratadi.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, ta'lim muassasalari rahbarlarining tanqidiy tafakkurini shakllantirish modeli, bilimlarni o'zlashtirish, kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish, metakognitiv xabardorlik.

THE MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN LEADERS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

*Nigmatova Mo'tabarxon Xusanovna,
Master's student, Direction of Management of educational institutions, Kokand University*

*Kuchkarova Feruza Makhammadkosimovna,
Doctor of Philosophy (PhD), Professor of the Department of Pedagogy, Andijan State University*

Abstract. This article highlights the model of critical thinking formation in heads of educational institutions, its relevance, social and pedagogical necessity and significance in the educational process. The authors analyze the issues of increasing the efficiency of the educational system by developing critical thinking skills in educational leaders. The article describes the methods of managing the process of critical thinking formation, enhancing the decision-making ability of leaders and developing their innovative approaches. It also considers the practical implementation of this model, the possibilities of introducing effective approaches to the development of critical thinking in leaders. The article focuses on improving the quality of the educational process and ensuring the efficiency of management by developing the critical thinking of leaders.

Keywords: critical thinking, model of formation of critical thinking of leaders of educational institutions, acquisition of knowledge, development of cognitive abilities, metacognitive awareness.

МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

*Нигматова Мотабархан Хусановна,
Магистрант направления «Менеджмент образовательных учреждений»
Кокандского Университета*

*Кучкарова Феруза Махаммадкосимовна,
д.ф.п.н. (PhD), профессор кафедры педагогики Андижанского
государственного университета*

Аннотация. В данной статье освещена модель формирования критического мышления руководителей образовательных учреждений, ее актуальность, социально-педагогическая необходимость и значение в образовательном процессе. Авторы анализируют вопросы повышения эффективности образовательной системы за счет развития навыков критического мышления у руководителей образования. В статье описаны методы управления процессом формирования критического мышления, усиления способности лидеров принимать решения и развития их инновационных подходов. Также рассмотрены практическая реализация данной модели, возможности внедрения эффективных подходов к развитию критического мышления у лидеров. В статье уделяется внимание вопросам повышения качества образовательного процесса и обеспечения эффективности управления путем развития критического мышления лидеров.

Ключевые слова: критическое мышление, модель формирования критического мышления руководителей образовательных учреждений, приобретение знаний, развитие познавательных способностей, метакогнитивное сознание.

Bugungi kunda mamlakatimizda jamiyatning turli sohalarida ro'yu berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar mehnat bozorini isloh qilishni belgilaydi, ta'lim muassasalari rahbarlari zamonaviy kasbiy sharoitlarga moslashtirish muammolarini hal qilish bilan bog'liq ijtimoiy-kasbiy masalalarning keng doirasiga to'xtalib o'tadi. Bugungi kunda ta'lim muassasalari rahbarlaridan yangi kasbiy fikrlash, yuqori harakatchanlik, kompetentsiya, bag'rikenglik talab etiladi.

Bu talablar birinchi navbatda ehtiyoj bilan bog'liq ta'lim muassasalari rahbarlarining kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi bo'lgan tanqidiy fikrlashni shakllantirish va rivojlantirish. Faqat yetarlicha yuqori darajada shakllangan ta'lim muassasalari rahbarlarining tanqidiy fikrlashlari uchun istiqbollari ochiladi transformatsiyani talab qiladigan kasbiy faoliyat ta'lim muassasalari rahbarlarini mustaqil, ijodiy va tanqidiy shaxs sifatida rivojlantirish ishbilarmonlik o'zaro munosabatlari va hamkorlik ko'nikmalari va ko'nikmalariga ega bo'lgan fikrlaydigan faoliyat sub'ekti, ishlab chiqarish muammolarini hal qilishda nostandart yondashuvlar. Ta'lim muassasalari rahbarlari doimiy o'z-o'zini rivojlantirish, innovatsiyalar, xilma-xillik uchun yaxshi tayyorlangan bo'lishi kerak maqsadlarga erishish yo'llari, mustaqil qarorlar qabul qilish, kollegiallik, tashabbuskorlik va moslashuvchanlik.

Psixologik va pedagogik adabiyotlarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish bosqichlari [1] ni aniqlashga urinishlar mavjud:

1) birinchi va eng muhim bosqich - bu tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega va bir xil aqliy qobiliyatlarni rivojlantiradigan o'qituvchini tayyorlash.

2) bunday rivojlanish zaruriyati motivlarini shakllantirish sifat;

3) talabalarning maxsus mantiqiy tizimni egallashi operatsiyalar va harakatlar;
4) talabalarga ushbu operatsiyalar bo'yicha bilimlarni (ya'ni ko'nikmalarni) ta'lim faoliyatida va tengdoshlari va kattalar bilan muloqotda qo'llashga o'rgatish;

5) tizimli o'qitish, faoliyatni sozlash, tanqidiy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun individual mashqlarni mashq qilish va fikrlash.

Jamoa a'zolari shakllanishning uchta asosiy bosqichidan o'tadilar tanqidiy fikrlash: qiyinchilik, tushunish va mulohaza yuritish bosqichlari[2]. Biroq, bizning fikrimizcha, to'rtinchi bosqich ham zarur - umumlashtirish va baholash.

Tanqidiy shakllantirish bo'yicha ta'limni tashkil etishning jamoaviy shaklida fikrlash o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish rejasini

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim shaxsiyatning axloqiy fazilatlarini - qat'iyatlilik, fidoyilik, kognitiv faollik va mustaqillikni shakllantirish va rivojlantirishga yordam beradi. Ta'lim, tarbiya, mehnat, kommunikativ va boshqa faoliyat turlari ta'lim mazmuniga aylanib, o'z chegarasidan chiqib, faoliyatga aylanadi axloqiy[3].

«Tanqidiy fikrlash» texnologiyasi mutaxassisning intellektual va hissiy faoliyatini faollashtirib, shaxsiyatini mehnat jarayoniga jalb qilish imkonini beradi.[4]

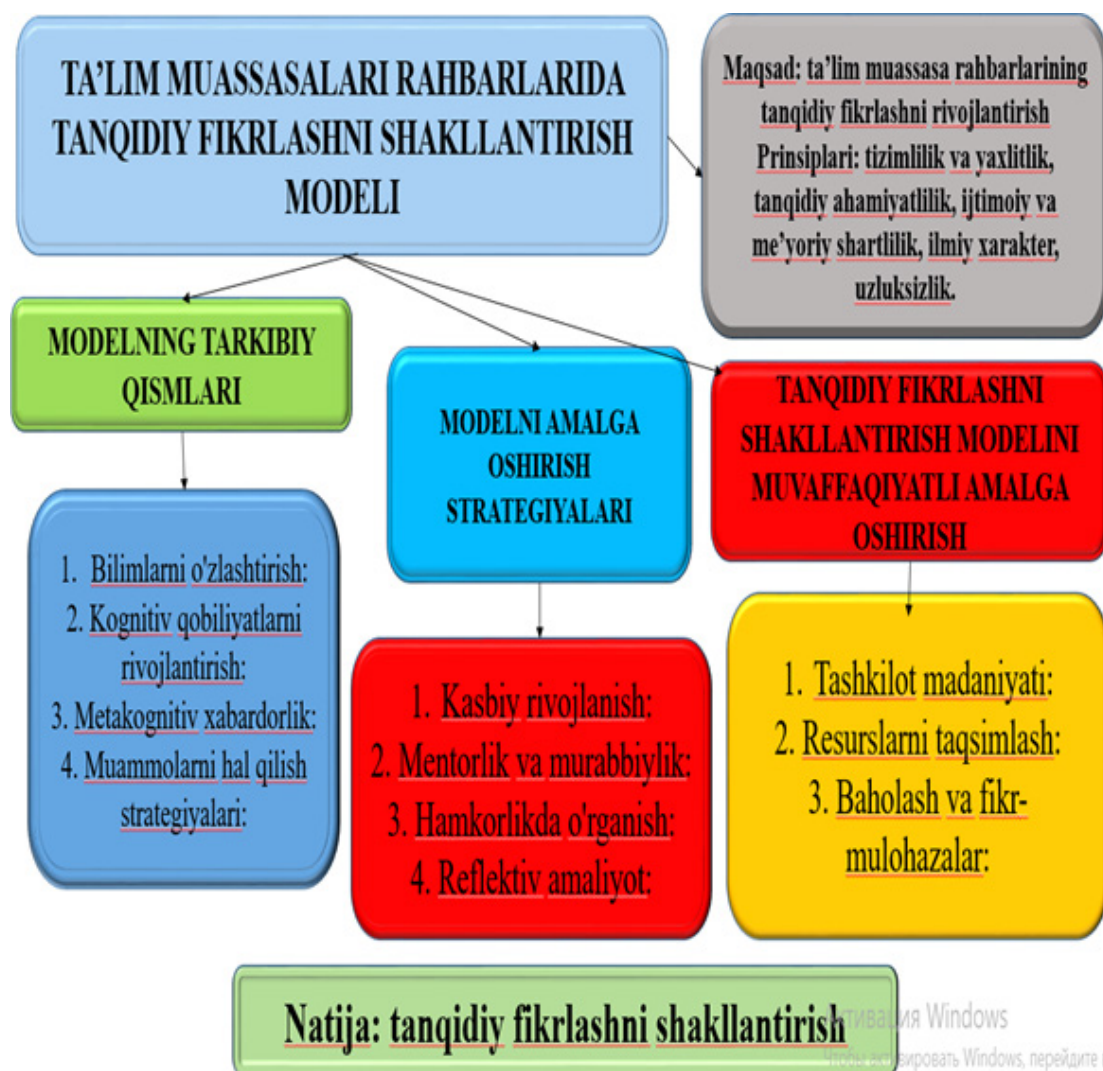
Ta'limni tashkil etishning jamoaviy shaklida universitet talabalarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish bosqichlari va usullarini o'rganish asosida ta'lim muassasa rahbarlarining tanqidiy fikrlashini shakllantirish modelining varianti keltirilgan (4-rasm).

Tanqidiy fikrlashni shakllantirish maqsadlari:

- ta'lim muassasa rahbarlarining mantiqiy, muammoli, ijodiy fikrlash;
- ta'lim muassasa rahbarlariga asosiy mantiqiy tushunchalarni o'rgatish: lug'at - inkor - tanqid - tanqidiylik - o'z-o'zini tanqid qilish - bahs zikr qilish - isbotlash - rad etish - baholash - o'zini o'zi qadrlash qiymatni baholash;
- ta'lim muassasa rahbarlarida tolerant xarakterga ega bo'lgan tanqidiy mulohazalar ko'rinishida tanqidiy mulohaza yuritish ko'nikmalarini shakllantirish;
- ta'lim muassasa rahbarlarining tanqidiy mantiqiy xatolarni aniqlashga o'rgatish hodisalar, xatti skoy baholash. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishning didaktik shartlari:
 - tanqidiy fikrlashni rivojlantirish shartlarini hisobga olgan holda aniqlash. jamoa a'zolarining yoshi va individual xususiyatlari; talabalarning to'plangan tajribasi.
 - tanqidiy mushakning shakllanish darajasini aniqlash jamoa a'zolari.

TA'LIM MUASSASALARI RAHBARLARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH MODELI

Tanqidiy fikrlash ta'lim muassasalari rahbarlari uchun muhim ko'nikma bo'lib, ularga murakkab muammolarni hal qilish, ongli qarorlar qabul qilish va ijobiy o'zgarishlarni boshlash imkonini beradi. Ta'lim yetakchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish nazariya, amaliyot va mulohazalarni mujassamlashtirgan tizimli yondashuvni talab qiladi. Ta'lim muassasalari rahbarlarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish modelini taqdim etadi, asosiy tarkibiy qismlar, strategiyalar va ta'lim rahbarlarida ushbu muhim qobiliyatni rivojlantirish bo'yicha fikrlarni ko'rsatadi. (1-rasm)

MODELNING TARKIBIY QISMLARI: Ta'lim muassasalari rahbarlarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish modeli tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va oshirish uchun birgalikda ishlaydigan bir nechta asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi. Ushbu komponentlarga quyidagilar kiradi:

1. **Bilimlarni o'zlashtirish:** Ta'lim rahbarlari tanqidiy fikrlashni samarali amalga oshirish uchun o'z sohalarida kuchli bilimga ega bo'lishi kerak. Ushbu komponent qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish uchun ta'lim nazariyasi, tadqiqot usullari, siyosat tahlili va boshqa tegishli sohalarida tajribaga ega bo'lishni o'z ichiga oladi.

2. **Kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish:** Tanqidiy fikrlash tahlil qilish, baholash, sharhlash va xulosa chiqarish kabi o'ziga xos kognitiv qobiliyatlarni talab qiladi. Ta'lim rahbarlari ushbu ko'nikmalarni amaliyot, fikr-mulohaza va ta'limning murakkab masalalari haqida tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirish uchun rivojlantirishlari kerak.

3. **Metakognitiv xabardorlik:** metatanish o'z fikrlash jarayonlarini aks ettirish va tartibga solish qobiliyatini anglatadi. Ta'lim rahbarlari o'zlarining fikrlashlarini kuzatish, noto'g'ri va taxminlarni aniqlash va fikr-mulohazalar va yangi ma'lumotlarga asoslangan muammolarni hal qilishda o'z yondashuvlarini o'zgartirish uchun metakognitiv xabardorlikni rivojlantirishlari kerak.

4. **Muammolarni hal qilish strategiyalari:** Samarali tanqidiy fikrlovchilar ta'limdagi muammolarni hal qilish uchun bir qator muammolarni hal qilish strategiyalaridan foydalanadilar. Modelning ushbu komponenti yetakchilarning muammolarni aniqlash, yechimlarni ishlab chiqish, variantlarni baholash va istalgan natijalarga erishish uchun samarali strategiyalarni

amalga oshirish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan.

MODELNI AMALGA OSHIRISH STRATEGIYALARI: Ta'lim muassasalari rahbarlarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish modelini amalga oshirish individual rivojlanish, tashkiliy yordam va doimiy ta'lim imkoniyatlarini birlashtirgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Ta'lim rahbarlarida tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun bir nechta strategiyalardan foydalanish mumkin:

1. Kasbiy rivojlanish: Ta'lim muassasalari tanqidiy fikrlash ko'nikmalariga qaratilgan malaka oshirish dasturlarini taklif qilishlari mumkin, masalan, seminarlar, seminarlar va kurslar. Bu dasturlar yetakchilarga kognitiv ko'nikmalarini oshirish, yangi bilimlarni olish va qo'llab-quvvatlovchi muhitda tanqidiy fikrlashni mashq qilish imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin.

2. Mentorlik va murabbiylik: Mentorlik va murabbiylik munosabatlari tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga intilayotgan rahbarlar uchun qimmatli bo'lishi mumkin. Tajribali murabbiylar rahbarlar murakkab muammolarni hal qilishda va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini yaxshilashda yo'l-yo'riq, fikr-mulohaza va yordam berishlari mumkin.

3. Hamkorlikda o'rganish: Ta'lim rahbarlari tengdoshlar bilan muloqot qilish, istiqbollarni almashish va umumiy muammolarni hal qilish uchun birgalikda ishlashni o'z ichiga olgan hamkorlikda o'rganish tajribasidan foyda olishlari mumkin. Birgalikda o'rganish tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydigan izlanish, muloqot va innovatsiya madaniyatini rivojlantiradi.

4. Reflektiv amaliyot: Reflektiv amaliyot yetakchilar uchun o'z fikrlash jarayonlari va tarfakashliklarini chuqurroq tushunishlari uchun zarurdir. Rahbarlar qarorlar qabul qilish, muammolarni hal qilish va muloqot qilish amaliyotlari haqida muntazam ravishda fikr yuritish orqali takomillashtirilishi kerak bo'lgan sohalarni aniqlashlari va vaqt o'tishi bilan tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini yaxshilashlari mumkin.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, ta'lim muassasalari rahbarlarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish modelini muvaffaqiyatli amalga oshirish bir nechta omillarni diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi:

1. Tashkilot madaniyati: Ta'lim muassasasi madaniyati yetakchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash yoki oldini olishda muhim rol o'ynaydi. So'rov, intellektual qiziqish va ochiq muloqotni qadrlaydigan institutlar tanqidiy fikrlashning rivojlanishi uchun qulay muhitni yaratish ehtimoli ko'proq.

2. Resurslarni taqsimlash: Ta'lim muassasalari yetakchilarga o'zlarining tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshiruvchi kasbiy rivojlanish va ta'lim faoliyati bilan shug'ullanishlari uchun vaqt, moliyalashtirish va qo'llab-quvvatlash kabi resurslarni ajratishi kerak. Rahbarlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga sarmoya kiritish uzoq muddatli muvaffaqiyat uchun zarurdir.

3. Baholash va fikr-mulohazalar: Muntazam baholash va fikr-mulohaza yuritish yetakchilar uchun tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi muvaffaqiyatlarini baholashda muhim ahamiyatga ega. Tashkilotlar etakchilarga taqdim etish uchun baholash vositalarini, o'zaro baholashlarni va o'z-o'zini baholashni amalga oshirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Векслер М. Критическое мышление: дис. ... канд. психол. наук / М. Векслер. – Киев, 1973.

Тягло А.В. Критическое мышление: проблема мирового образования 21 века / А.В. Тягло, Т.С. Воропай. – Харьков: Университет внутренних дел, 1999. – 285 с.

Белоусова А.Б. Интеллектуальный потенциал общества и развитие мышления учащихся и студентов: сб. науч. тр. / А.Б. Белоусова. – Казань, 2001. – 497 с.

Шаюсупова А. А., Хайдарова Р. А. Формирование педагогической компетентности преподавателя языкового вуза в системе непрерывного образования // Бюллетень науки и практики. – 2019. – Т. 5. – №. 6.